

Ανθρώπινη αυτονομία και Χριστιανική Ηθική

/ [Πεμπτούσια](#)

image not found or type unknown

Στο νέο άρθρο της σειράς των αποσπασμάτων της μελέτης του κ. Χρυσόστομου Χατζηλάμπρου για τη διαλεκτική μεταξύ Απεργίας Πείνας και Νηστείας (προηγούμενο άρθρο: www.pemptousia.gr/?p=62066), εξετάζεται σήμερα το κεντρικό για την Ηθική επιστήμη ζήτημα της ανθρώπινης αυτονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

3.1 Ετερόνομος και αυτόνομος άνθρωπος

Ο άνθρωπος εξετάζεται από διάφορες επιστήμες: από την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την εθνογραφία, την παιδαγωγική, την ανατομία, τη φυσιολογία, την ψυχολογία, τη φιλοσοφία, τη θεολογία. Η ιστορία του φιλοσοφικού στοχασμού περιστρέφεται κατά πολύ γύρω από τα βασικά προβλήματα της προέλευσης, της φύσης, της ουσίας και του προορισμού του ανθρώπου. Η θεμελίωση οποιασδήποτε ηθικής προϋποθέτει στη βάση της μια ανθρωπολογία[117].

Η φιλοσοφική αντίληψη θεωρεί τον άνθρωπο ως κέντρο και ανώτερο σκοπό του σύμπαντος και της δημιουργίας στα πλαίσια της αρχής της τελεολογίας.

Εκφράζεται στη διδασκαλία του Σωκράτη, των σοφιστών, των σχολαστικών, αλλά και σε τάσεις των νέων και νεότερων χρόνων. Σε αντιδιαστολή με την πλατωνική αντίληψη του ανθρώπου ως φορέα πνεύματος, η αρχή του οποίου εννοείται ως υπερατομική και απρόσωπη, ο Πρωταγόρας προβάλλει ως μέτρο, κριτήριο και κανόνα των πάντων τον άνθρωπο. Η αρχαία αντίληψη περί ανθρώπου συμπυκνώνεται στο έργο του Αριστοτέλη, κατά τον οποίο ο άνθρωπος είναι από την φύση του «πολιτικόν ζώον». Ένα ον, με μια ενιαία ψυχοσωματική ενότητα[118]. Προικισμένο με ψυχή, λογικό και ικανότητα να αναπτύσσει κοινωνική ζωή.

Από τον 17^ο μέχρι τις αρχές του 19^{ου} ο ανθρωπολογισμός τεκμηριώνει τα επαναστατικά κινήματα της ανερχόμενης αστικής τάξης. Αντιτάσσει στο φεουδαρχικό καθεστώς την αυθεντική φύση του ανθρώπου, το φυσικό δίκαιο. Από τα μέσα του 19^{ου} εμφανίζονται υποκειμενικές ιδεαλιστικές τάσεις ανθρωπολογισμού, οι οποίες σε διάφορες παραλλαγές τους χαρακτηρίζουν και πολλά σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα: υπαρξισμός, πραγματισμός, φιλοσοφία της ζωής, φιλοσοφική ανθρωπολογία, ανθρωποκοινωνιολογία, κοινωνικός δαρβινισμός, κοινωνιοβιολογία, φροϋδισμός κ.λπ. Η καρτεσιανή παράδοση ενισχύει το δυϊσμό ψυχής και σώματος. Ταυτίζει την ψυχή με τη συνείδηση και αναγάγει το σώμα σε φυσικά και μηχανικά φαινόμενα. Ο Διαφωτισμός τονίζει τη δυνατότητα και την αναγκαιότητα αυτοδιαμόρφωσης του ανθρώπου μέσα από τον πολιτισμό και τη γλώσσα, ενώ ο γερμανικός ιδεαλισμός επικεντρώνεται στην ενεργό αυτοσυνείδηση του ανθρώπου.

Ο Kant διακρίνει στον άνθρωπο, τον κόσμο της φυσικής αναγκαιότητας και τον κόσμο της ηθικής ελευθερίας[119]. Βασικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης θεωρείται «η βούληση για ζωή, που εξελίσσεται σε βούληση για δύναμη»[120]. Ο Erich Fromm στηρίζει την ανθρωπολογία και την ηθική του πάνω στον «προοδευτικό ουμανισμό»[121]. Ο άνθρωπος γίνεται αυτόνομος, όταν καταφέρει να απαγκιστρωθεί από την ετερονομία των ειδώλων. Το είδωλο για τον Erich Fromm αποτελεί την αντιπροσωπευτική απεικόνιση του αντικειμένου του κεντρικού πάθους του ανθρώπου.

Με τη βαθμιαία ανάπτυξη της ιδέας του ιστορισμού, ο Hegel βλέπει τον άνθρωπο ως υποκείμενο της πνευματικής δραστηριότητας. Δημιουργό του πολιτισμού και φορέα της απόλυτης ιδέας, της καθολικής ιδεατής αρχής, του αυτοανεπισσόμενου «απόλυτου πνεύματος». Ο Feuerbach αναπροσανατολίζει τη φιλοσοφία ανθρωπολογικά και θέτει στο κέντρο της την αισθησιακή - σωματική οντότητα του ανθρώπου, για να θεωρήσει την θρησκεία ως «παγκόσμια νεύρωση»[122]. Ο Nietzsche παρουσιάζει τον άνθρωπο ως παίγνιο ζωτικών, συναισθηματικών και βουλητικών δυνάμεων και ανορθολογικών έλξεων. Η ηθική του διακρίνεται σε ηθική των δυνατών και των αδυνάτων[123]. Ο Kierkegaard προτάσσει τη

βουλευτική πράξη και την εκλογή του ανθρώπου ως αυτοκαθοριζόμενη πνευματική ουσία. Όλες οι φιλοσοφικές απόψεις που αναπτύσσονται από τα τέλη του 19^{ου} επικεντρώνουν την προσοχή τους σε κάποιες ιδιαιτερότητες του ανθρώπινου φαινομένου και μέσα από αυτές αναζητούν την ηθική του ατόμου.

Για τις κοινωνικές επιστήμες, η αυτονομία και η ετερονομία αποτελούν τους δύο βασικούς όρους της ηθικής[124]. Στην αυτονομία το υποκείμενο ενεργεί ανεξάρτητα από οποιαδήποτε αυθεντία, ενώ αντίθετα στην ετερονομία, η ηθική που διαμορφώνεται επιβάλλεται από κάποια εξωτερική αυθεντία. Ετερόνομη ηθική θεωρείται, συνήθως, η θρησκευτική, η ηθική της «*Παλαιάς Διαθήκης αλλά και η Βουδιστική, η Ινδουιστική ή η Μωαμεθανική*»[125]. Ο άνθρωπος καλείται να προσαρμόσει τη ζωή του σύμφωνα με το νόμο του Θεού ή της θείας αρχής στην οποία πιστεύει. Αυτόνομη ηθική διαμορφώνεται, όταν ο ηθικός νόμος αναζητείται στον ίδιο τον άνθρωπο. Τοποθετείται σε φιλοσοφικούς στοχασμούς και εκφράζει ή προϋποθέτει κάποια συγκεκριμένη ανθρωπολογία, τέτοια που να οδηγεί τον άνθρωπο ατομικά και μεμονωμένα μέσα σε ένα πλέγμα ατομοκεντρισμού[126]. Ειδικότερα για την επιστήμη της Κοινωνιολογία και σύμφωνα με τους M. Weber και Mannheim, ο άνθρωπος καλείται να ακολουθήσει την ηθική του φρονήματος ή την ηθική της ευθύνης, όταν πρόκειται για πολιτικό φορέα[127].

Για τον ορθόδοξο Χριστιανισμό, η ηθική έχει μια θεμελιώδη παράμετρο, «*την ελευθερία του ανθρώπου*»[128]. Ενώ ο Kant θεωρεί ότι η ανθρώπινη βούληση δημιουργεί τον ηθικό νόμο, για να υπαχθεί σε αυτόν και να τον υπακούει[129], η ηθική για το Χριστιανισμό θεωρείται τρόπος ζωής και όχι ηθικό σύστημα. Δε βασίζεται στην πιστή τήρηση ηθικών κανόνων, αλλά στη προσπάθεια μίμησης του τέλει ανθρώπου[130]. Θεμελιώνεται στον αυθεντικό άνθρωπο, που είναι ταυτόχρονα και Θεός, στον Ιησού Χριστό. Η ανόρθωση και τελείωση της ανθρώπινης φύσης δεν επιβάλλεται, αλλά υποδεικνύεται με ένα προσωπικό παράδειγμα που βασίζεται στην αληθινή σχέση Θεού και ανθρώπου. Βιώνεται ως «*ηθική της αγάπης*»[131] με την «εν Χριστώ» ζωή του πιστού μέσα από το εμπειρικό γεγονός του προσωπικού τρόπου ύπαρξης και της (επι)-κοινωνίας προσώπων.

Πολλοί ανθρωπιστές διανοητές κρίνουν και επικρίνουν το Χριστιανισμό για μια ετερόνομη ηθική που ασκεί καταπιεστικά εξουσία στη βούληση του ανθρώπου μέσα από ένα συγκεκριμένο ηθικό σύστημα που επιβάλλει. Οι περισσότερες ενστάσεις των ανθρωπιστών αφορούν μια χριστιανική ηθική που υπερασπίζεται το Θεό και εκμηδενίζει τον άνθρωπο. Οι μελέτες τους, όμως, στρέφονται εναντίον του «ανθρωπιστικού μαξιμαλισμού» του Ρωμαιοκαθολικισμού και του «ανθρωπιστικού μινιμαλισμού» του Προτεσταντισμού[132], ενώ αγνοούν την Ορθόδοξη Ανατολική Παράδοση της ελευθερίας και ετερότητας του προσώπου.

[Συνεχίζεται]

[117] Βλ. Ν. Γ. ΚΟΪΟΥ, *Επ' ελευθερία εκλήθητε Αυτονομία και Ετερονομία στην Ηθική*, σελ. 65.

[118] Βλ. στο ίδιο, σσ. 21- 24.

[119] Βλ. στο ίδιο, σελ. 41.

[120] Πρβλ. στο ίδιο, σελ. 175.

[121] Πρβλ. στο ίδιο, σελ. 55.

[122] Πρβλ. στο ίδιο, σελ. 27.

[123] Βλ. στο ίδιο, σελ. σελ. 28.

[124] Βλ. Κ. ΔΕΛΗΚΩΣΤΑΝΤΗ, *Τα δικαιώματα του ανθρώπου Δυτικό ιδεολόγημα ή οικουμενικό ήθος;* Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 59 κ.ε.

[125] Βλ. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Εισαγωγή στην Ηθική. Η Ηθική στην κρίση του παρόντος και την πρόσκληση του μέλλοντος*. Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 24.

[126] Βλ. στο ίδιο, σελ. 25.

[127] Βλ. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Ορθόδοξη Θεολογία και κοινωνική Ζωή*, σελ. 90.

[128] Πρβλ. Ν. Γ. ΚΟΪΟΥ, ό. π., σελ. 92.

[129] Βλ. στο ίδιο, σελ. 46.

[130] Βλ. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Ορθόδοξη Θεολογία και Κοινωνική Ζωή*, σελ. 71.

[131] Πρβλ. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, στο ίδιο, σελ. 92.

[132] Βλ. Ν. Γ. ΚΟΪΟΥ, ό. π., σελ. 178.